Vol. 23 | Spl. Issue 03 | March 2026 | BHAVAVEENA | ISSN No. : 2456-4702 | RNI No. APTEL/2003/12253

RNI No. APTEL/2003/12253 | Reffered Journal & Peer Reviewed Journals | ISSN No. 2456-4702

భావవీణ

కళలు, సాహిత్య సాంస్కృతిక భాషాధ్యయన పత్రిక

BHAVA VEENA

Journal of Arts, Literary, Culture & Language Study

వేద వాఙ్మయ నారీమణి - ఆధునిక సమాజ దిక్సూచి



– డా॥. యజ్జల ప్రవీణ్ కుమార్

తెలుగు రిసోర్స్ పర్సన్ (స్వయం), సెంట్రల్ ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ ఇండియన్ లాంగ్వేజెస్, మానస గంగోత్రి, మైసూర్, కర్ణాటక

ఉపోద్ఘాతం :

సృష్టికి మూలం - స్త్రీ తత్త్వం

'యత్ర నార్యస్తు పూజ్యంతే రమంతే తత్ర దేవతాః
యత్రైతాస్తు నపూజ్యంతే సర్వాః తత్రాఫలాః క్రియాః'

ఎక్కడ స్త్రీలు గౌరవించబడతారో, అక్కడ దేవతలు పూజలందుకొంటారు. ఎక్కడ స్త్రీలు గౌరవించబడరో, అక్కడ ఎంత గొప్ప సత్కార్యాలైననూ ఫలించవని మనుస్మృతి స్పష్టంగా తెలుపుతుంది. సృష్టిలో సగభాగమై, సృష్టికి మూలకారణమైన స్త్రీ మూర్తిని ప్రాచీన భారతదేశం మాతృమూర్తిగా, శక్తి స్వరూపిణిగా ఆరాధించింది. హిందూ తత్త్వశాస్త్రంలో 'అర్ధనారీశ్వర' భావన పురుషుడు, స్త్రీ ఇరువురూ సమానవేనని, ఒకరి పట్ల మరొకరు పూరకాలని (complementary) చాటిచెబుతుంది.

అయితే, ఆధునిక ప్రపంచంలో స్త్రీ స్థానాన్ని గూర్చి తీవ్రమైన తర్జనభర్జనలు జరుగుతున్నాయి. 'ఆధునిక యుగంలో మహిళ' అన్న అంశం పట్ల ప్రపంచమంతటా ఆసక్తి కనబడుతోంది. ముఖ్యంగా భారతీయ మహిళ కంటే పాశ్చాత్య దేశాల్లో మహిళ ఎక్కువ స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల్ని కలిగి ఉందని మనం అనుకుంటున్నాం. కానీ, అక్కడ కూడా నిరంతరం జరుగుతున్న స్త్రీ విమోచన ఉద్యమాలను చూస్తే, పాశ్చాత్య దేశాల్లో కూడా నిజమైన స్వేచ్ఛ లేదనే వాస్తవం బోధపడుతుంది.

స్త్రీని కేవలం ఒక విలాస వస్తువుగా, వంటింటికే పరిమితమైన బొమ్మగా చూసే సంకుచిత దృక్పథం నానాటికీ క్షీణిస్తోంది. మానవ ఇతిహాసంలో మహత్తర పాత్ర నిర్వహిస్తున్న స్త్రీలను ఆధునికులు ఇప్పుడిప్పుడే గుర్తిస్తున్నారు అనుకోవడం, వారికి ఉన్నతమైన సాంఘిక భద్రత, న్యాయం చేకూర్చడానికి పాటుపడుతున్నాం అనుకోవడం సత్యదూరం. ఎందుకంటే మనం కొత్తగా సాధిస్తున్నది ఏమీ లేదు, ఒకప్పుడు భారతదేశంలో స్త్రీకి ఉన్న ఆ ఉన్నతమైన స్థానాన్ని, చరిత్రను పునరావృతం చేస్తున్నామంతే!

నాగరికతకు గీటురాయి - వేద వాఙ్మయంలో స్త్రీ స్థానం

ఒక జాతి నాగరికత ఎంత ఉన్నతంగా ఉందో తెలుసుకోవాలంటే, ఆ జాతి స్త్రీలకు ఇచ్చిన స్థానాన్ని బట్టి అంచనా వేయవచ్చు. స్వతహాగా స్త్రీ ఔదార్యానికి, సహనానికి, జ్ఞానానికి ప్రతీక. ఈ సత్యం ఈనాటిది కాదు. క్రీ.పూ. 8000 సంవత్సరాల నాటిదని కొందరి ఊహ అయిన మన వేదకాలం నాటిది. దేవతారాధనలో సైతం ప్రకృతి శక్తులైన ఉషస్సు (వేకువజాము), అదితి (దేవతల తల్లి), సరస్వతి (జ్ఞాన ప్రదాయిని), పృథ్వి (భూమాత) వంటి స్త్రీ

మూర్తులకు ఋగ్వేదం పెద్దపీట వేసింది. భారతీయ సంస్కృతి విభవానికి పెట్టని కోటలైన, హైందవ ధర్మానికి మార్గదర్శకమైన వేదాల్ని పరిశీలిస్తే నాడు స్త్రీ సర్వతంత్ర స్వతంత్రురాలు అని స్పష్టమవుతుంది.

విద్యా వ్యవస్థ - ఉపనయన సంస్కారం, బ్రహ్మచారిణులు

నేటి ఆధునిక కాలంలో స్త్రీ విద్య గురించి మనం ఎన్నో చట్టాలు చేసుకుంటున్నాం. కానీ వేదకాలంలో స్త్రీలకు పురుషులతో సమానంగా విద్యాహక్కులు ఉండేవి. బాలికలకు కూడా 'ఉపనయన సంస్కారం' (జంధ్యం వేయడం) జరిగేది. వేదాధ్యయనం చేయడానికి వారికి పూర్తి అర్హత ఉండేది. అథర్వణ వేదం (11.5.18) ప్రకారం "బ్రహ్మచర్యం (విద్యాభ్యాసం) ద్వారా కన్య తనకు తగిన వరుడిని పొందుతుంది" అని స్పష్టంగా ఉంది.

నాటి విద్యావంతులైన స్త్రీలలో ప్రధానంగా రెండు రకాలు ఉండేవారు:

1. బ్రహ్మవాదినులు :

వీరు జీవితాంతం వివాహం చేసుకోకుండా కేవలం విద్యార్జన, తత్త్వ చింతన, తపస్సులోనే గడిపే విదుషీ మణులు. వీరు వేద మంత్రాలను సైతం దర్శించారు.

2. సద్యోద్వాహలు :

వీరు యుక్తవయస్సు వచ్చేవరకు విద్యాభ్యాసం పూర్తి చేసి, ఆ తర్వాత గృహస్థాశ్రమంలోకి (వివాహం) అడుగు పెట్టేవారు.

పుత్రికా జననం నేటి సమాజంలో లాగా నాడు దుఃఖ భాజనం కాదు. బృహదారణ్యక ఉపనిషత్తులో (6.4.17) ఒక తండ్రి తనకు సకల విద్యా పారంగతురాలైన కూతురు పుట్టాలని, ఆమె పండితురాలై సభలలో పాల్గొనాలని చేసే ప్రత్యేక ప్రార్థనలు (యజ్ఞాలు) కనిపిస్తాయి. నాటి సమాజంలో మహిళలు ఉపాధ్యాయులుగా కూడా ఉండేవారు. వ్యాకరణ శాస్త్రంలో 'ఆచార్య' అంటే పురుష ఉపాధ్యాయుడి భార్య అని కాకుండా, స్వయంగా బోధించే విద్యావేత్త (Female Teacher) అని అర్థం.

వివాహ వ్యవస్థ - దాంపత్య జీవితంలో సమాన ప్రతిపత్తి

వేదకాలంలో బాల్య వివాహాలు లేవు. కన్యలు శారీరకంగా, మానసికంగా పరిపక్వత (యుక్తవయస్సు) సాధించిన తర్వాతే వివాహాలు జరిగేవి. జాతి, వర్ణ విభేదాలు లేవు. కన్యలు స్వయంగా వరుని ఎన్నుకునే వారు. ఋగ్వేదం (10-21-12) ప్రకారం కన్యాధికారం తండ్రికి లేదు. తదుపరి కాలంలో వచ్చిన కన్యాదానం, కన్యాశుల్కం, నేటి వరకట్నం లాంటి దురాచారాలు ఆనాడు లేవు. వివాహం అనేది ఇద్దరు సమాన వ్యక్తుల కలయికగా (Companionship) భావించారు.

వివాహానంతరం వరుడు వధువును ఎర్రని పూవులతో అలంకరింపబడిన తెల్లని ఎద్దుల బండిపై కూర్చోపెట్టి ఎంతో గౌరవంగా తన గృహానికి తీసుకొనిపోయేవాడు. ఋగ్వేదంలోని 'సూర్యా సూక్తం' (10.85) నాటి వివాహ వ్యవస్థను కళ్ళకు కడుతుంది. వధువు అత్తవారింట్లో అడుగుపెట్టేటప్పుడు పురోహితుడు, "సమ్రాజ్ఞీ శ్వశురే భవ, సమ్రాజ్ఞీ శ్వశ్ర్వాం భవ" (నీవు ఈ ఇంటికి సామ్రాజ్ఞివి. అత్తమామలకు, ఆడుపడుచులకు మహారాణిలా గౌరవించబడతావు గాక) అని ఆశీర్వదించేవాడు. భార్యాభర్తలను 'దంపతులు' (దమ్ + పతి) అంటే ఆ ఇంటికి ఇద్దరూ సమాన యజమానులు అని వేదం కీర్తించింది.

వితంతు వివాహాలు , నియోగం: ఆనాడు వితంతు వివాహము సర్వ సామాన్యమైన విషయం. అది దోషం కాదు, వర్జనీయం అంతకన్నా కాదు. భర్తను కోల్పోయిన స్త్రీని జీవితాంతం దుఃఖానికి వారసురాలుగా చేయటం ఆనాటి ఋషులకు సమ్మతం కాదు. మరణించిన భర్త సోదరుడిని వివాహం చేసుకునే 'నియోగ' పద్ధతి కూడా ఆచరణలో ఉండేది. అలాగే, ఎవరైనా స్త్రీలు అవివాహితలుగా (అమాజుర్) ఉండిపోవాలనుకుంటే సమాజం వారిని నిందించేది కాదు. తండ్రి వివరాలు తెలియనప్పుడు, తల్లి నామమే బిడ్డలకు వంశనామమయ్యేది. ఛాందోగ్యోపనిషత్తులోని జాబాల పుత్రుడైన 'సత్యకామ జాబాలి' కథ, మాతృమూర్తి పట్ల నాటి సమాజానికి ఉన్న గౌరవానికి నిదర్శనం.

ఆర్థిక, రాజకీయ, ధార్మిక స్వాతంత్ర్యం

వేదకాలపు మహిళలు కేవలం గృహానికే పరిమితం కాలేదు, సమాజ నిర్మాణంలో భాగస్వాములయ్యారు.

ఆర్థిక హక్కులు :

పిత్రార్జితమైన ఆస్తికి స్త్రీలే వారసులు. సోదరులు లేని కుమార్తె తండ్రి ఆస్తికి పూర్తి హక్కుదారు. స్త్రీలకు ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యం కల్పించే 'స్త్రీధనం' అనే భావన ఆనాడే బలపడింది. వ్యవసాయం, వస్త్రాలు నేయడం, విల్లంబులు తయారు చేయడం వంటి వృత్తులలో స్త్రీలు చురుకుగా పాల్గొన్నారు.

రాజకీయ హక్కులు :

నాటి ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలైన 'సభ' , 'సమితి' సమావేశాలకు స్త్రీలు హాజరై, చర్చలలో పాల్గొని, నిర్ణయాలు తీసుకునేవారు (ఋగ్వేదం 10-85-276).

ధార్మిక హక్కులు :

పురుషులతో సమంగా స్త్రీలకు యజ్ఞాధికారం ఉంది (ఋగ్వేదం 8-31-5). యజ్ఞయాగాది క్రతువులలో భార్య లేకుండా భర్త ఒంటరిగా కూర్చోవడానికి వీల్లేదు, అందుకే ఆమెను 'సహధర్మచారిణి' అన్నారు. పతంజలి మహాభాష్యం నాటి మహిళలు మీమాంస శాస్త్రాన్ని కూడా అధ్యయనం చేశారని తెలుపుతుంది.

వేదమంత్ర ద్రష్టలు, తత్త్వవేత్తలు (Rishikas & Philosophers)

మధ్యయుగపు మౌఢ్య పండిత లోకం స్త్రీలు వేద పఠనం చేయరాదని నిబంధనలు ఏర్పరచింది కానీ, అసలు వేదమంత్రాలను దర్శించిన (రచించిన) వారిలో సుమారు 27 మందికి పైగా ఋషీమణులు (Rishikas) ఉన్నారు. రచనా సామర్థ్యంలో, తాత్విక చింతనలో తాము ఎవరికీ తీసిపోమని వారు నిరూపించారు.

వాగ్దేవి :

అంభృణ మహర్షి కుమార్తె వాగ్దేవి ఋగ్వేదంలో (10-125) 8 మంత్రాలు రచించింది. "అహమేవ స్వయమిదం వదామి" (ఈ జగత్తునంతటినీ నడిపించే చైతన్యాన్ని నేనే) అంటూ సాగే ఆమె మంత్రాలే నేటి దేవీ సూక్తులు.

లోపాముద్ర :

అగస్త్య మహాముని భార్య అయిన లోపాముద్ర, కేవలం ఆధ్యాత్మికతే కాకుండా, సంసారిక జీవనం కూడా ముఖ్యమేనని భర్తతో వాదించి మెప్పించిన గొప్ప విదుషీమణి (ఋగ్వేదం 1.179).

విశ్వవార, అపాళ, ఘోష :

వీరంతా ఋగ్వేదంలోని పలు మంత్రాలకు ద్రష్టలు.

గార్గి - మైత్రేయి :

బృహదారణ్యకోపనిషత్తులో ఈ ఇద్దరు మహోన్నతమైన తత్త్వవేత్తల ప్రస్తావన వస్తుంది. జనక మహారాజు కొలువులో మహాజ్ఞాని అయిన యాజ్ఞవల్క్యునితో వాదోప వాదాలు చేసి, సృష్టి మూలాల గురించి అంతుబట్టని ప్రశ్నలు సంధించి ఆయన్నే ఆశ్చర్యపరిచిన గొప్ప విదుషీ మణి గార్గి వాచక్నవి. అలాగే యాజ్ఞవల్క్యుని భార్య మైత్రేయి. భర్త సన్యాసం తీసుకునే ముందు తన ఆస్తిని పంచి ఇస్తుంటే, "యేనాహం నామృతాస్యాం కిమహం తేన కుర్యామ్" (నాకు అమృతత్వాన్ని, ఆత్మజ్ఞానాన్ని ఇవ్వని ఈ భౌతిక సంపదతో నేనేమి చేసుకోవాలి?) అని ప్రశ్నించి, సంపద కన్నా జ్ఞానమే గొప్పదని నిరూపించిన గొప్ప బ్రహ్మవాదిని ఆమె.

'అసతో మా సద్గమయ, తమసోమా జ్యోతిర్గమయ, మృత్యోర్మా అమృతం గమయ' (అసత్యం నుండి సత్యానికి, చీకటి నుండి వెలుగుకి, మృత్యువు నుండి అమృతత్వానికి నన్ను నడిపించు) అనే అద్భుతమైన శాంతిమంత్రాన్ని లోకానికి అందించిన ఘనత ఆమెదే!

కళలు, సామాజిక స్వేచ్ఛ, రక్షణ రంగం

నాటి స్త్రీలు కేవలం ఆధ్యాత్మిక విషయాలకే పరిమితం కాలేదు. నాటి సమాజంలో 'సమన' (ఝుఝుఅ) అనే పండుగలు జరిగేవి. ఈ ఉత్సవాలకు యువతీయువకులు ఎంతో స్వేచ్ఛగా వెళ్లి, నృత్య సంగీతాల్లో పాల్గొనేవారు. తమకు నచ్చిన జీవిత భాగస్వాములను అక్కడే ఎంపిక చేసుకునేంతటి సామాజిక స్వేచ్ఛ ఆనాడు ఉండేది. సంగీత సాధన నాటి స్త్రీలకు మిక్కిలి మక్కువైన విషయం (ఋగ్వేదం 9-68-8).

సంగీత సాహిత్యాల్లోనే కాక వారు యుద్ధ విద్యలో

కూడా ఆరితేరినవారు. ఖేలుడు అనే రాజు భార్య విశపల (Vishpala) యుద్ధరంగంలో తన కాలు కోల్పోగా, అశ్వినీ దేవతలు ఆమెకు ఇనుప కాలును (prosthetic leg) అమర్చారని, ఆమె మళ్ళీ రణరంగంలో శత్రువుల మీద విరుచుకుపడిందని ఋగ్వేదం (1-116-15) గర్వంగా చెబుతోంది. అలాగే 'ముద్గలని' అనే వీరనారి యుద్ధ భూమిలో తన భర్త రథాన్ని నడిపి విజయం సాధించిన తీరు నాటి స్త్రీల శౌర్యానికి నిదర్శనం.

చారిత్రక పరిణామం - పతనం, కారణాలు (The Decline)

సుదీర్ఘమైన మన దేశ చరిత్రలో నిరంతరంగా జరిగిన సామాజిక, రాజకీయ మార్పులు స్త్రీల స్థితిగతులపై తీవ్ర ప్రభావం చూపాయి. వేదకాలం తర్వాత వచ్చిన సూత్ర యుగం, స్మృతి యుగం (ముఖ్యంగా మనుస్మృతి కాలం) నాటికి స్త్రీల స్వేచ్ఛ క్రమంగా సన్నగిల్లింది. దీనికి ప్రధాన కారణాలు:

1. కన్యాశుల్కం, బాల్యవివాహాలు ప్రవేశించడం వల్ల స్త్రీల విద్యాభ్యాసానికి ఆటంకం కలిగింది. ఉపనయనం, వేదాధ్యయనం రద్దయ్యాయి.
2. విదేశీయుల (గ్రీకులు, హూణులు, శకులు) దండయాత్రల వల్ల సమాజంలో అభద్రతా భావం పెరిగింది. స్త్రీల రక్షణ పేరిట వారి స్వేచ్ఛను హరించి, గృహానికే పరిమితం చేశారు.
3. భర్త మరణిస్తే సతీసహగమనం చేయడం, పరదా పద్ధతి వంటి దురాచారాలు మధ్యయుగాల నాటికి ప్రబలాయి. పురుషాహంకారానికి, మౌఢ్యానికి బలైన స్త్రీ బానిసగా మిగిలిపోయింది.

ముగింపు : వేదకాలపు వెలుగులు - రేపటి సమాజానికి మార్గదర్శనం

నాడు స్త్రీ జనోద్ధరణకు ప్రత్యేకంగా మహిళా సంఘాలు లేవు, ఫెమినిజం (Feminism) లాంటి ఉద్యమాలు లేవు, చట్టాలు లేవు. పురుషునితో సమానంగా స్త్రీ చూడబడాలన డానికి సిద్ధాంత రాద్ధాంతాలతో పనిలేదు. అది వారి జీవన విధానంలో సహజంగా అంతర్భాగమై ఉండేది. కానీ, ప్రజాస్వామ్యం, సోషలిస్టు సమాజాల్లో బతుకుతున్నామని దంభాలు చెప్పుకునే నేటి నవ నాగరిక వ్యవస్థలోని స్త్రీ పరిస్థితికి, వేదకాలంలో స్త్రీ పరిస్థితికి ఎంత వ్యత్యాసమున్నది?

ఆధునిక సమాజంలో ఆఖరుకు మత నియమాలు కూడా స్త్రీ పురుషులకు వేర్వేరు కావటం సమాజ సంకుచితత్వాన్ని తెలియజేస్తోంది. సృష్టికి మూలకారణమైన స్త్రీ పట్ల నేటి సమాజంలో ప్రచలితంగా ఉన్న పితృస్వామ్య అభిప్రాయాలు సమాజ వినాశనానికే దోహదం చేస్తాయి. తల్లిగా, తనయగా, భార్యగా, మానవ జీవనాభ్యుదయ మహాయజ్ఞానికి సమిధగా స్త్రీ పాత్ర చరితార్థమౌతుంది.

నేటి స్త్రీ దుస్థితికి మార్క్సిస్టులు ఆర్థిక స్వాతంత్ర్య లోపాన్ని, మానసిక శాస్త్రజ్ఞులు స్వార్థాన్ని కారణాలుగా చూపవచ్చు. కానీ వేదకాలపు సమాజాన్ని దర్శించినప్పుడు స్త్రీ ఔన్నత్యానికి అసలు కారణం - ధార్మిక, విద్య, రాజకీయ, సామాజిక రంగాల్లో పురుషునితో సమాన గౌరవాన్ని, హక్కులను కలిగి ఉండటమేనని బోధపడు తుంది.

మానవ నాగరికత ముందుకు పోతోందా? లేక పునరావృతం కావాలను కుంటుందా? అనే సందేహం ప్రతి ఆలోచనా జీవికి కలుగుతుంది. ఎప్పుడైతే తిరిగి ఆ వేదకాలపు ఉన్నతమైన స్వేచ్ఛా, సమానత్వాల స్థితికి స్త్రీ చేరుకుంటుందో, ఆధునిక చట్టాలు నాటి ఆర్ష ధర్మంతో సమన్వయం సాధిస్తాయో.. అప్పుడే మన సమాజం నిజమైన ప్రగతి పథంలో మరొక్క అడుగు ముందుకు వేస్తుందనడం ఏమాత్రం విభేదించలేని వాస్తవం.!

ఆధార గ్రంథాలు (Reference Books)

1. The Position of Women in Hindu Civilization- రచయిత: డాక్టర్ ఎ. ఎస్. ఆల్టేకర్ (A.S. Altekar). (ప్రాచీన భారతదేశంలో స్త్రీల స్థితిగతులపై నేటికీ ఇదే అత్యంత ప్రామాణికమైన పరిశోధనా గ్రంథం).

2. Women in Ancient India - రచయిత: క్లారిస్ బేడర్ (Clarisse Bader). (వేదకాలం నాటి స్త్రీల మేధో సంపత్తిని వివరిస్తుంది).
3. "ఋగ్వేద సంహిత", "బృహదారణ్యకోపనిషత్తు" (తెలుగు అనువాదాలు) - రామకృష్ణ మఠం ప్రచురణలు. (యజ్ఞాలు, గార్గి, మైత్రేయి, విశ్వల మంత్రాల మూలాల కోసం).
4. Great Women of India - రామకృష్ణ మిషన్ ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ కల్చర్ ప్రచురణ (స్వామి మాధవానంద, ఆర్.సి. మజుందార్).
5. వేదముల యదార్థ స్వరూపము, అనువాద కర్త బ్రహ్మశ్రీ పండిత లోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్య, వైదిక సాహిత్య ప్రచార సమితి, హైదరాబాదు 2007
6. పరిశోధన విధానం. జయప్రకాష్, ఎస్. హైదరాబాద్: విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్.

★★★